Ten geleide

In het advies *Stand van educatief Nederland* (2004) bespreekt de raad de plus- en minpunten van het Nederlandse onderwijs. Dit gebeurt eerst met een systematische vergelijking met andere landen en in de tijd. Daarna volgt een thematische verdieping van vier onderwerpen. Het advies sluit af met een reflectie en aanbevelingen.

De thematische verdieping is mede geïnspireerd door de artikelen in deze bundel *Onderwijs in thema's*. In opdracht van de raad heeft een groep onderwijsonderzoekers zeven actuele onderwerpen bij de kop genomen die typerend zijn voor het Nederlandse onderwijs. In de bijdragen ligt het accent steeds op de empirie. Wat weten we precies over elk onderwerp? Hoe staat Nederland er voor in vergelijking met andere landen?

De bundel opent met een artikel van *Waslander en Hopstaken* over de gelijke bekostiging van openbaar en bijzonder onderwijs. Dit typerende kenmerk van het Nederlandse onderwijsstelsel draagt nadrukkelijk bij aan de schoolkeuzevrijheid. Waslander en Hopstaken gaan met name in op de positieve en negatieve effecten van gelijke bekostiging in het primair en voortgezet onderwijs. Naast onderzoeksgegevens over Nederland gebruiken de auteurs ook gegevens over de Verenigde Staten, Chili, Nieuw-Zeeland, het Verenigd Koninkrijk en Zweden. De conclusie is dat gelijke bekostiging bijdraagt aan de onderwijskwaliteit (afgemeten aan prestaties van leerlingen), de keuzevrijheid voor ouders en leerlingen, en de concurrentie tussen scholen. Te veel concurrentie kan segregatie tussen scholen echter aanmoedigen en de kwaliteit van het onderwijs op macroniveau aantasten.

De tweede bijdrage is van de hand van Maslowski en Huisman. Voortbouwend op de studie van de Onderwijsraad *Dereguleren met beleid* uit 2002, beschrijven zij het Nederlandse onderwijsbeleid van de afgelopen jaren. Ze gaan na in hoeverre sprake is van deregulering en autonomievergroting. De conclusie is dat dit proces in het primair en voortgezet onderwijs nog gaande is, terwijl er in de bve-sector (beroepsonderwijs en volwasseneneducatie) geen grote veranderingen meer zijn geweest. In het hoger onderwijs zijn er de laatste jaren zowel deregulerende als re-regulerende ontwikkelingen, denk bij dat laatste bijvoorbeeld aan de overgang naar de bachelor-masterstructuur. Maslowki en Huisman gaan verder nog kort in op de benutting van de beleidsruimte door onderwijsinstellingen, die volgens hen met name in het primair en voortgezet onderwijs nog niet optimaal is.

Karsten en Felix vergelijken in hun artikel het Nederlandse achterstanden- en integratiebeleid met voorbeelden uit andere landen. Daarbij gaan zij ook in op segregatieverschijnselen en het beleid om segregatie tegen te gaan. Een reeks van landen blijkt vergelijkbare maatregelen te kennen als Nederland waarbij extra middelen worden ingezet voor het onderwijs van achterstandsleerlingen. Daarbij is in veel gevallen helaas weinig bekend over de effectiviteit, of worden zelfs weinig tot geen effecten gevonden. Niettemin zijn er ook programma's die wel een duidelijk positief effect sorteren. Dat geldt bijvoorbeeld voor goed uitgewerkte voor- en vroegschoolse programma's, die bovendien zeer kosteneffectief lijken te zijn. Hetzelfde lijkt te gelden voor extra schooltijd. Verder suggereren enkele experimenten dat beloningsprikkels voor leraren ook succesvol kunnen zijn.

De vierde bijdrage aan deze bundel is geschreven door *Van Eijl, Wientjes, Wolfensberger en Pilot*. Zij gaan in op de vraag of het Nederlandse onderwijs voldoende uitdagend is voor talentvolle leerlingen en studenten. De auteurs inventariseren welke extra onderwijsactiviteiten voor deze groep worden aangeboden, zoals bijvoorbeeld de honoursprogramma's van universiteiten en hogescholen. Vergelijkingen met het buitenland laten een wisselend beeld zien. In enkele landen (Engeland, Duitsland) is sprake van systematisch overheidsbeleid, maar over de doorwerking ervan zijn geen systematische gegevens voorhanden. Bij gebrek aan empirisch materiaal is moeilijk aan te geven of het Nederlandse onderwijs voldoende uitdagend is. Het feit dat er extra activiteiten worden ontwikkeld, geeft wel een indicatie dat het reguliere onderwijsprogramma onvoldoende uitdaging biedt voor sommige jongeren.

Eimers en Roelofs gaan in hun artikel in op het hardnekkige probleem van voortijdig schoolverlaten. Inzicht in de omvang van voortijdig schoolverlaten berust nog steeds op schattingen en taxaties. Bij de aanpak van voortijdig schoolverlaten is volgens de auteurs de school meer en meer centraal komen te staan. Voorzover participatie van andere partijen gewenst is, organiseren zij zich rondom de school. Op dit moment is een verbreding aan de gang, waarbij de diverse scholen uit verschillende sectoren met elkaar samenwerken en waarbij meer intensieve samenwerking tussen onderwijs en andere partijen (RMC, sociale dienst, arbeidsmarktpartijen) tot stand komt of gepland is. Gestreefd wordt naar een sluitende aanpak op individueel niveau, waarbij het ijkpunt de startkwalificatie is.

Smit, Driessen, Vrieze, Van Kuyk en Sleegers gaan in op de verhouding tussen onderwijs, opvoeding en opvang. Zij signaleren dat het onderwijs in Nederland in vergelijking met andere landen een gedifferentieerd onderwijsaanbod heeft, dat voornamelijk gericht is op kennisoverdracht en diploma's en minder op overdracht van gemeenschappelijke waarden en normen. Internationaal is er sprake van een trend dat de onderwijstaken van de school en de opvoedingstaken van ouders steeds meer met elkaar verweven raken. Het traditionele institutionele onderscheid tussen onderwijs, opvoeding en opvang komt daardoor onder druk te staan, met name dat tussen de voor- en vroegschoolse opvang en het basisonderwijs. De auteurs stellen dat voor een ononderbroken ontwikkelingslijn van kinderen een sluitend aanbod van educatie, zorg en opvang noodzakelijk is.

De zevende bijdrage tot slot is geschreven door *Imants en Van Veen*. Zij gaan in op de zij-instroom als nieuwe manier om leraar te worden en op onderwijsassistenten als nieuw type onderwijspersoneel. In het onderwijsveld is men positief over beide nieuwe manieren om in het onderwijs aan het werk te gaan. Volgens de auteurs is wel een punt van zorg dat zij-instromers vaak in moeilijke klassen worden geplaatst en onderwijsassistenten onaantrekkelijke klussen krijgen te doen. Zo verlichten ze wel het werk van zittende leraren, maar het risico is dat ze zelf weer vrij snel uit het onderwijs verdwijnen. Andere aandachtspunten zijn de opleiding en begeleiding van het nieuwe personeel en de extra eisen aan de organisatie van het werk in de school (planning, afstemming, coördinatie).

Namens de Onderwijsraad,

prof.dr. A.M.L. van Wieringen
Voorzitter